

INFORME PISA 2022: ANÀLISI DELS RESULTATS A LES ILLES BALEARS. EXPLORANT LES INTERACCIONS ENTRE BENESTAR, SEGREGACIÓ I RESILIÈNCIA EN EL PROCÉS D'APRENENTATGE

Aina Amengual Rigo
Myriam Sánchez Ponce

RESUM

Aquest article investiga la interacció complexa entre tres variables clau en el context educatiu: el benestar, la segregació i la resiliència, i com aquestes influències impacten en el procés d'aprenentatge. Mitjançant una anàlisi dels resultats de l'informe PISA 2022 i d'altres investigacions, s'examinen les relacions entre aquestes variables en el context de les Illes Balears i s'analitzen les implicacions per a la pràctica educativa i les polítiques públiques.

RESUMEN

Este artículo investiga la interacción compleja entre tres variables clave en el contexto educativo: el bienestar, la segregación y la resiliencia, y como estas influencias impactan en el proceso de aprendizaje. Mediante un análisis de los resultados del informe PISA 2022 y de otras investigaciones, se examinan las relaciones entre estas variables en el contexto de las Islas Baleares y se analizan las implicaciones para la práctica educativa y las políticas públicas.

INTRODUCCIÓ

El procés d'aprenentatge és multifacètic i està influït per una varietat de factors intrínsecs i extrínsecs. Entre aquests factors, la inclusió, la igualtat, l'equitat, el benestar, la segregació i la resiliència emergeixen com a variables crítiques que modelen l'experiència educativa de l'alumnat i tenen un impacte en el seu rendiment acadèmic. L'estudi de l'Informe PISA 2022, presentat el desembre de 2023, en l'anàlisi habitual de rendiment de competències matemàtica, de comprensió lectora i científica, dedica el capítol quatre a l'anàlisi dels factors de benestar, segregació i resiliència, i com aquests incideixen en el rendiment.

Aquest article pretén estudiar les interaccions entre aquestes variables i l'impacte que tenen en el clima d'aula, el procés d'aprenentatge i el rendiment de l'alumnat de les Illes Balears. Un dels nostres objectius és informar la comunitat educativa de la importància de la creació d'entorns educatius protectors, amables, més inclusius i afectius, que fomentin l'èxit acadèmic i el benestar de tot l'alumnat. Amb aquesta finalitat, l'article es conclou amb tretze propostes perquè tot l'alumnat pugui créixer personalment i acadèmicament en un entorn de benestar.

BENESTAR I APRENTATGE

Segons l'OMS, *benestar* és l'estat en què «una persona pot desenvolupar les seves pròpies habilitats i pot fer front a factors que les poden pertorbar». És un concepte holístic, integral; és un estat d'ànim en què ens sentim bé, tranquils,

percebem que dominam les nostres emocions i som capaços de gaudir la vida i alhora afrontar els problemes diaris que ens sorgeixen, ja sigui prenent decisions, lluitant i adaptant-nos a situacions difícils o dialogant sobre les nostres necessitats i desitjos.

En el *Marc per a l'anàlisi del benestar de l'estudiant a PISA 2015* (Borgononovi i Pál, 2016) s'identifiquen cinc dominis de benestar: benestar cognitiu, psicològic, físic, social i material. En aquest sentit, el benestar és un joc d'equilibri entre tots aquests dominis del benestar i que té un paper fonamental en el procés d'aprenentatge, perquè afecta la capacitat de concentració, de processar informació i participar activament a l'aula. En contraposició, l'alumnat que experimenta alts nivells d'estrès, ansietat i/o problemes emocionals sol tenir dificultats per assolir el potencial acadèmic; per tant, és crucial que els centres educatius adoptin enfocaments que promoguin el benestar dels estudiants, incloent-hi el desenvolupament d'habilitats socioemocionals i la creació d'un ambient de suport i comprensió. En una societat en què es valora el benestar convé delimitar a què ens referim quan parlem dels factors que promouen el benestar en els centres educatius. L'informe PISA 2022 analitza diverses dimensions, com són:

1. L'entorn escolar i, en particular, l'assetjament entre iguals, sentiment de pertinença al centre i relació entre l'alumnat i el professorat.
2. L'ansietat, l'autoeficàcia i mentalitat de creixement, en relació amb l'actitud cap a les matemàtiques.
3. La segregació escolar, a partir de l'índex d'aïllament en referència a l'alumnat socioeconòmicament afavorit i desfavorit, i immigrant i nadiu.
4. La resiliència acadèmica.

ENTORN ESCOLAR

L'entorn escolar pot influir en el benestar i el rendiment de l'alumnat. Un ambient positiu, que fomenta la inclusió, el suport emocional i la participació activa dels estudiants tendeix a afavorir un millor rendiment acadèmic. D'altra banda, un entorn escolar conflictiu o poc segur pot afectar negativament l'estat emocional de les persones i l'aprenentatge. Les variables per analitzar l'entorn escolar que utilitza l'Informe PISA són l'assetjament escolar, el sentit de pertinença al centre i la relació entre l'alumnat i el professorat.

Assetjament escolar

Abans de continuar cal delimitar clarament en què consisteix el fenomen de l'assetjament escolar o *bullying*. Dan Olweus (1983), un dels pioners en la investigació, el defineix com una conducta de persecució física i/o psicològica

que realitza un/a alumne/a contra un/a altre/a, a qui escull com a víctima de repetits atacs. Amb l'ús generalitzat de les tecnologies de la informació, la relació i la comunicació (TRIC), el ciberassetjament s'ha convertit en un altre tipus d'assetjament entre els estudiants que té lloc a través de dispositius i eines digitals (Hinduya i Patchin, 2010). De vegades, totes aquestes formes d'assetjament tenen lloc simultàniament. Les accions, negatives i intencionades, situen la víctima en una posició en què difícilment pot escapar pels seus mitjans. La continuïtat de les accions provoca en les víctimes efectes clarament negatius: indefensió apresada, descens de l'autoestima, estats d'ansietat i fins i tot quadres depressius, cosa que en dificulta la integració al medi escolar, les relacions socials, la participació en activitats escolars, la capacitat per concentrar-se i el desenvolupament normal dels aprenentatges. Per tant, l'assetjament escolar és un factor que pot tenir conseqüències devastadores per al benestar i el rendiment acadèmic dels estudiants, així com un factor de risc important per patir trastorns a l'adolescència i l'edat adulta.

A l'informe PISA 2022, a més, s'analitzen aspectes com el nivell socioeconòmic, els antecedents d'immigració i el gènere dels estudiants per explicar les diferències de la prevalença de l'assetjament. Els països que presenten un percentatge més baix d'alumnat assetjat són Corea (1,1 %) i el Japó (3,7 %), i amb un percentatge més alt són Xipre (14,1 %) i Austràlia (14,1 %). Espanya (6,5 %) es troba en el conjunt de països amb un percentatge menor d'estudiants freqüentment assetjats, amb 1,8 punts percentuals per sota de la mitjana de l'OCDE (8,3 %). A Espanya, les comunitats i ciutats autònomes amb menor percentatge són La Rioja (4,1 %) i Castella i Lleó (4,2 %); per contra, on s'aprecia un percentatge molt superior d'assetjament freqüent respecte a la mitjana d'Espanya són Melilla (12,6 %), Ceuta (10,7 %) i les Canàries (10,2 %), amb percentatges superiors al 10 %. Les Illes Balears es troben mínimament per sota de la mitjana d'Espanya (5,9 %), segons s'indica a la Taula 1.

TAULA 1. Percentatge d'estudiants que es consideren freqüentment assetjats, per comunitats i ciutats autònomes participants a PISA 2022

Percentatge d'alumnes sovint assetjats		
Comunitat	%	S.E.
Rioja, La	4,1	(0,6)
Castella i Lleó	4,2	(0,5)
Madrid, C. de	5,0	(0,5)
Navarra, C. F. de	5,2	(0,6)
País Basc	5,5	(0,5)
Castella-la Manxa	5,7	(0,8)
Extremadura	5,7	(0,7)

continua

Comunitat	%	S.E.
Astúries, P. de	5,8	(0,7)
C. Valenciana	5,9	(0,8)
Balears, Illes	5,9	(0,7)
Cantabria	6,0	(0,6)
Múrcia, R. de	6,1	(0,7)
Andalusia	6,1	(0,6)
Aragó	6,2	(0,7)
Espanya	6,5	(0,3)
Galícia	8,5	(1, 1)
Catalunya	8,6	(1, 1)
Canàries	10,2	(0,9)
Ceuta	10,7	(2,1)
Melilla	12,6	(2,5)

Font: Informe PISA 2022.

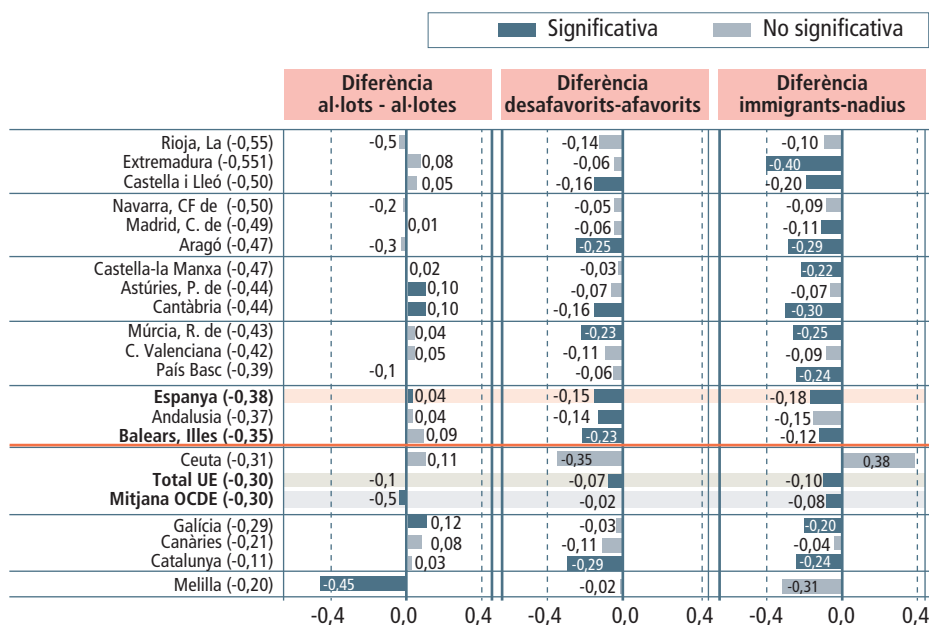
A més de la taxa d'estudiants que han estat assetjats sovint, s'analitza l'índex d'exposició a l'assetjament al centre escolar. A Letònia (0,05), Austràlia (0,04), Nova Zelanda (0,01) i Anglaterra (0,0) és on els estudiants estan més exposats a l'assetjament entre iguals, mentre que Corea (-0,91), el Japó (-0,72), Portugal (-0,55) i els Països Baixos (-0,50) és on pateixen menys exposició. Espanya (-0,38) es troba per sota de la mitjana de l'OCDE (-0,30) i del total de la UE (-0,30) i també es troba entre els països amb l'índex més baix d'exposició a l'assetjament entre els estudiants de 15 anys.

Al Gràfic 1 es poden veure diferències importants en l'índex d'exposició a l'assetjament segons el gènere dels estudiants (allotes/allots), el seu nivell socioeconòmic (afavorits/desafavorits) i dels antecedents d'immigració (nadius/immigrants). A les Illes Balears, la diferència entre sexes no és estadísticament significativa, en canvi la situació socioeconòmica (0,23) i la immigració (-0,12) presenten un índex d'assetjament major, com a la majoria de comunitats autònomes de l'Estat espanyol.

Per altra banda, cal destacar alguns resultats de l'estudi realitzat el curs escolar 2022-2023 sobre assetjament i ciberassetjament en el context escolar, de la Fundació ColaCao i la Unitat de Psicologia de la Universitat Complutense de Madrid amb col·laboració amb la Conselleria d'Educació i Universitat de les Illes Balears. En aquest estudi trobam que el nivell de prevalença d'haver patit assetjament escolar durant els dos darrers mesos és més gran en nines i adolescents, tant en l'etapa de primària com en la de secundària. Un 8,5 % de nines a primària, enfront d'un 6,2 % de nins; i un 7,9 % d'allotes a secundària, davant un 2,6 % d'allots. Altrament, són els allots que s'identifiquen més amb

conductes d'assetjament a companys o companyes. El 2,4 % de nins a primària, en contra de l'1,1 % de nines; i el 2,1 % d'allots a secundària, davant l'1,8 % de les allotes. Els resultats són semblants pel que fa al ciberassetjament, d'aquest punt es pot destacar que les nines tenen una comunicació més fluida amb les famílies (26,2 %, davant el 15,6 % de nins) sobre el que fan a internet i a les xarxes socials, la qual cosa pot suposar una mesura de protecció en situacions de risc o assetjament. Respecte a les actituds davant la violència i el domini, es pot veure que els nins i els joves justifiquen més la violència, un 21,6 % ha contestat «està bé pegar per protegir les amistats», davant un 7,7 % de nines; o «si no tornes els cops que reps, semblaràs un covard» o «si algú més fort que tu t'amenaça i ho contes, et convertiràs en un espieta (*chivato*)» en un 17,3 %, davant un 7,3 % de nines.

GRÀFIC 1: Índex d'assetjament entre iguals i diferència de l'índex desagregat per gènere, ISEC i condició d'immigració, significativitat del 95% per a les comunitats i les ciutats autònomes

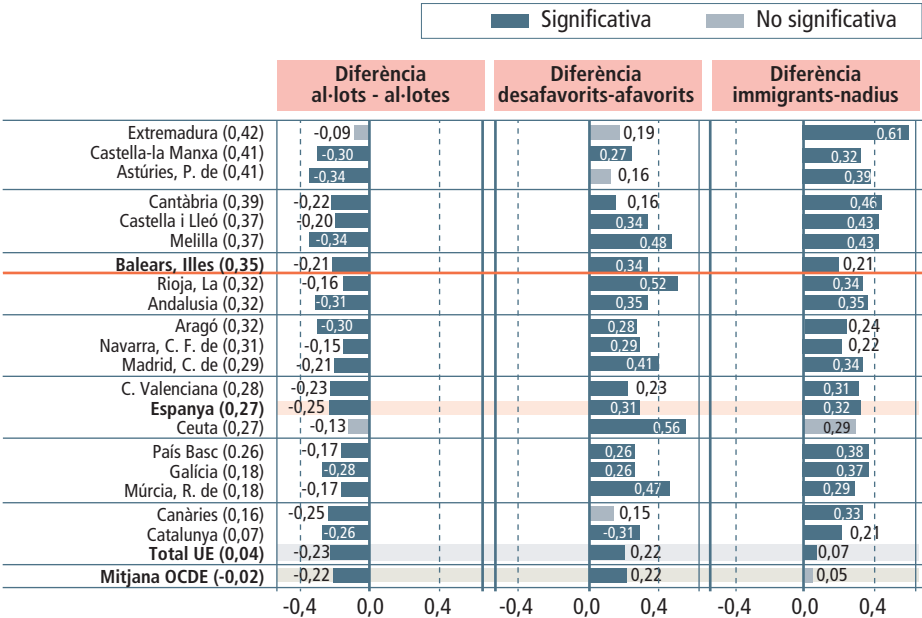
Font: Informe PISA 2022.

Els resultats obtinguts en aquest estudi posen de manifest que la desconexió moral produïda per la justificació de la violència i el rebuig a les víctimes incrementen el risc d'exercir assetjament escolar i ciberassetjament. És necessari ensenyar a rebutjar qualsevol forma de violència, afavorir l'empatia amb qui la pateix, perquè tot l'alumnat apliqui les dues mesures més importants per posar fi a la violència, com són que tota la classe doni suport a la víctima sense deixar-la tota sola i educar en la igualtat i el respecte mutu, amb la finalitat que ningú assetgi qui és diferent.

Sentiment de pertinença al centre

Segons PISA 2022, els sistemes educatius tenen com a objectiu principal promoure el benestar dels infants i els joves al seu entorn escolar. Com indica la LOMLOE, els sistemes educatius han de promoure el desenvolupament integral dels estudiants en les dimensions física, psicològica i social. Sentir-se part de la comunitat escolar és fonamental per al benestar dels estudiants; si se senten valorats, inclosos i connectats amb l'entorn escolar, és més probable que es comprometin amb l'aprenentatge i participin activament a la vida escolar; la satisfacció més gran dels estudiants condueix a nivells més alts de motivació i, per tant, a millors resultats acadèmics i socials.

GRÀFIC 2: Índex de sentit de pertinença al centre i diferència de l'índex desagregat per gènere, ISEC i condició d'immigració, significativitat del 95% per a les comunitats i les ciutats autònomes

Font: Informe PISA 2022.

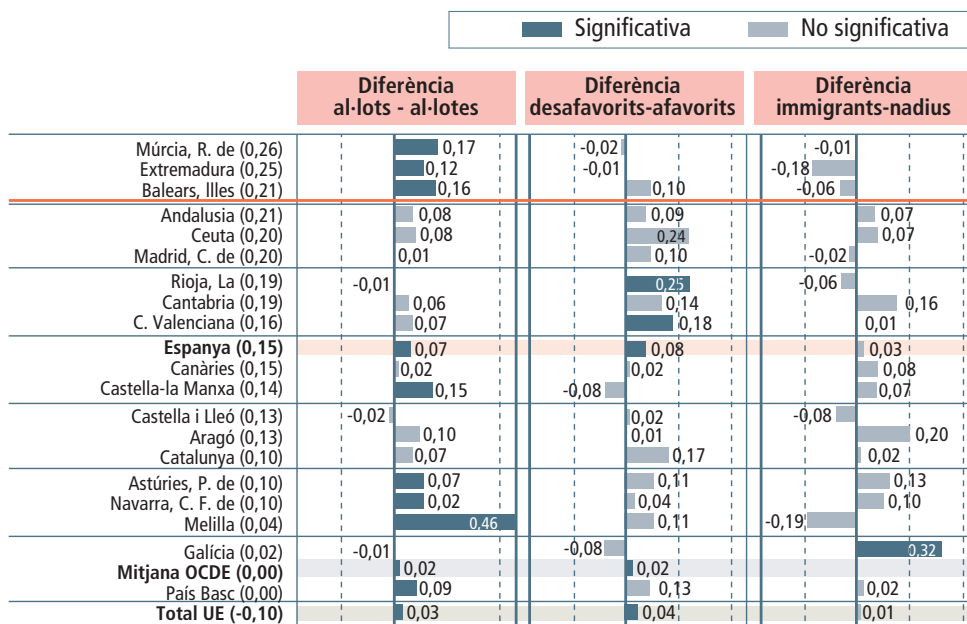
Segons PISA 2022, a Espanya el sentit de pertinença al centre és molt alt en relació amb altres països. L'Estat espanyol presenta un valor de l'índex de 0,27 punts, només per sota d'Àustria (0,44) i Suïssa (0,36), que presenten els valors més alts, i es troba significativament per sobre del total de la UE (0,04) i la mitjana de l'OCDE (-0,02). A la Gràfic 2 s'observa que a totes les comunitats i ciutats autònomes el valor de l'índex de pertinença al centre està per sobre del total de la UE (0,04) i la mitjana de l'OCDE (-0,02). Les comunitats autònomes que presenten l'índex més alt de pertinença al centre són Extremadura (0,42), Castella-la Manxa (0,41)

i el Principat d'Astúries (0,41); la que menys, Catalunya (0,07). Les Illes Balears es troben en un lloc destacat, en la setena posició.

Relació de l'alumnat amb el professorat

La qualitat de la relació entre l'alumnat i el professorat també pot influir en el benestar i el rendiment acadèmic. Un ambient de suport, en què els estudiants se senten segurs, escoltats, respectats, compresos i desafïats intel·lectualment pel seu professorat, pot promoure un compromís més gran amb l'aprenentatge i un millor exercici acadèmic.

GRÀFIC 3: Índex de relació amb el professorat i diferència de l'índex desagregat per gènere, ISEC i condició d'immigració, significativitat del 95% per les comunitats i les ciutats autònomes

Font: Informe PISA 2022.

L'Informe PISA analitza l'índex que mesura la qualitat de les relacions entre alumnat i professorat. Per mitjana dels països de l'OCDE, la mitjana d'aquest índex és zero (0,00) amb una desviació típica d'un punt. Espanya té un valor de 0,15 i se situa en la posició onzena de la llista de 40 països que formen part de l'Informe PISA. Es troba, per tant, significativament per damunt de la mitjana de l'OCDE (0,00) i molt per damunt del total de la UE (-0,10). Al Gràfic 3, es pot observar que totes les comunitats i ciutats autònomes de l'Estat espanyol presenten valors de l'índex majors o iguals a zero. El País Basc se situa en un índex 0,00 i la regió de

Múrcia lidera la qualitat de les relacions, amb un índex de 0,26. Les Illes Balears se situen en la tercera posició amb un índex de 0,21.

ANSIETAT, AUTOEFICÀCIA I MENTALITAT DE CREIXEMENT

Ansietat

L'ansietat pot ser un obstacle significatiu per a l'aprenentatge efectiu. Els nivells elevats d'ansietat poden dificultar la concentració, la memòria i la capacitat per resoldre problemes i afectar negativament el rendiment acadèmic. La primera vegada que PISA va analitzar l'ansietat en matemàtiques va ser l'any 2012 (OCDE, 2013); aquest fenomen s'ha tornat a estudiar a l'Informe PISA 2022. Hi ha una associació negativa entre el rendiment en matemàtiques i l'ansietat matemàtica en tots els sistemes educatius analitzats a l'informe PISA 2022, sense excepcions; per tant, l'alumnat que presenta més ansietat matemàtica tendeix a resultats pitjors en aquesta competència.

El nivell d'ansietat matemàtica a Espanya (0,37) es troba molt per damunt de la mitjana de l'OCDE (0,17) i el total de la UE (0,17). Totes les comunitats autònomes mostren valors positius de l'índex d'ansietat matemàtica, per damunt de la mitjana de l'OCDE (0,17) i el total de la UE (0,17): Catalunya (0,21), les Illes Balears (0,22) i La Rioja (0,29) són les tres comunitats amb l'índex més baix i, per tant, amb menor ansietat manifesta; en contrapartida a comunitats com Andalusia (0,47) i Canàries (0,45), en què els nivells d'ansietat són majors. Per altra banda, en el conjunt dels països seleccionats l'alumnat socioeconòmicament desafavorit, l'alumnat d'origen immigrant i les al·lotes manifesten una major ansietat cap a les matemàtiques. Concretament a Espanya (0,50) aquesta bretxa de gènere és major que en la mitjana de l'OCDE (0,46) i el total de la UE (0,49).

Autoeficàcia

L'informe PISA 2022 també analitza l'autoeficàcia matemàtica, associada al raonament matemàtic i a les habilitats necessàries per al segle XXI. Espanya (0,03) se situa un poc per damunt de la mitjana de l'OCDE (0,01) i del total de la UE (0,01); per tant, la seva autoeficàcia és positiva, és a dir que l'alumnat creu en les seves capacitats matemàtiques davant els nous reptes de la societat actual tecnificada i presenten majors índexs d'autoeficàcia matemàtica per al segle XXI.

En tots els països seleccionats els índexs d'autoeficàcia són significativament majors entre els al·lotes i l'alumnat socioeconòmicament afavorit. En canvi, no es troben diferències estadísticament significatives entre l'alumnat nadiu i l'immigrant. Entre les comunitats i ciutats autònomes, Catalunya (0,28), Melilla (0,12) i les Illes Balears (0,11) presenten els valors més alts de l'índex per damunt de la mitjana de l'OCDE (0,01) i el total de la UE (0,01).

Mentalitat de creixement

Una altra variable analitzada per PISA 2022 és la mentalitat de creixement, és a dir, la creença que les habilitats i la intel·ligència es poden desenvolupar amb el temps en lloc de ser un do innat i invariable; aquesta és una de les actituds positives cap a l'aprenentatge que pot alleugerir l'ansietat relacionada amb les matemàtiques i reduir les conseqüències negatives sobre el rendiment i el benestar (OCDE, 2021). Les persones amb mentalitat de creixement tenen més probabilitats de treballar per desenvolupar les seves habilitats i estar motivades quan experimenten inconvenients; al contrari, les persones amb mentalitat fixa tendeixen a afavorir la validació de les seves habilitats, evitar desafiaments i quedar-se en la seva zona de confort. Una característica de l'alumnat amb mentalitat de creixement és la reducció de l'ansietat per l'aprenentatge, la qual cosa està vinculada a la seva posició positiva del fracàs i dels obstacles (Dweck i Yeager, 2019). Països com Suècia (0,42), Nova Zelanda (0,29) o Dinamarca (0,27) presenten un índex de mentalitat de creixement per damunt dels 0,25 punts. Espanya (-0,09) presenta un índex negatiu, similar al total de la UE (-0,08) però significativament per davall de la mitjana de l'OCDE (0,02).

En la mitjana de l'OCDE, en el total de la UE i en la majoria de països seleccionat, els allots tenen un creixement significativament major que les allotes. En relació amb l'alumnat socioeconòmicament afavorit, en general aquests tenen una major mentalitat de creixement, excepte Turquia (-0,08) i quatre països més, tot i que les diferències no sempre són estadísticament significatives. Atenent a la condició d'immigració de l'alumnat, excepte Eslovènia (0,22), la diferència no és significativa o és a favor de l'alumnat immigrant. En la mitjana de l'OCDE, el total de la UE i a Espanya els valors són semblants -0,09, -0,11 i -0,11, respectivament.

La comunitat autònoma de les Illes Balears (-0,06), juntament amb Madrid (-0,07), La Rioja (-0,07) i Catalunya (-0,01) reporten tenir una mentalitat de creixement per damunt del total de la UE (-0,08), però per davall de la mitjana de l'OCDE (0,02). A totes les comunitats trobam que els allots tenen més mentalitat de creixement; a les Illes Balears la diferència se situa en -0,12; al País Basc i a Aragó és on trobam la major diferència (-0,18). En relació amb el nivell socioeconòmic, la diferència sempre és a favor de l'alumnat afavorit, però no sempre la diferència és significativa; en el cas de les Illes Balears no ho és, perquè se situa en una puntuació de 0,13. A la comunitat de Madrid és on s'observa més diferència (0,24). L'Informe PISA fa evident que hi ha una relació positiva entre el rendiment en matemàtiques i l'índex de mentalitat positiva. Per cada punt d'increment en l'índex de mentalitat de creixement, a Espanya es guanyen 7 punts de rendiment acadèmic i la comunitat autònoma en què la mentalitat de creixement té més impacte en el rendiment en matemàtiques són les Illes Balears (12 punts).

SEGREGACIÓ

Els centres educatius poden ser llocs on conviuen estudiants de diferent procedència social o cultural, però també llocs on els estudiants es trobin sols o amb altres estudiants de característiques similars. Que el centre educatiu aculli o no estudiants de perfils variats és important, perquè els companys de classe i del centre poden tenir una influència mútua benèfica o perjudicial: poden motivar-se entre si i ajudar-se a superar les dificultats d'aprenentatge; o també poden interrompre la instrucció, requerir una atenció desproporcionada del professorat i ser font d'estrès i ansietat. A l'estudi PISA 2022 s'analitza l'índex d'aïllament, que quantifica en quina mesura un segment d'estudiants amb una característica comuna està aïllat en el centre, o bé de tots els altres subgrups o bé d'un altre grup específic d'alumnes. L'índex d'aïllament varia de zero a un, que representa el valor d'aïllament total. En el cas d'alumnat desafavorit, els països amb menys aïllament van ser Finlàndia (0,09), Noruega (0,10), Malta (0,11) i Islàndia (0,12) amb valors propers a 0,1; i els de més aïllament, Hongria (0,30), Bulgària (0,29) i la República Eslovaca (0,28) amb valors de 0,3 punts o lleugerament inferiors. En el cas d'alumnat afavorit, els països amb major nivell de segregació són estats com Colòmbia (0,36) i Xile (0,34), i països europeus com Romania (0,30) i Hongria (0,30). Espanya (0,14; 0,18) se situa per sota de les mitjanes de l'OCDE (0,18; 0,19) en tots dos casos, encara que l'índex d'aïllament per a alumnes afavorits difereix en menor mesura de la mitjana de l'OCDE, cosa que implica menor segregació escolar a Espanya per motius socioeconòmics que a la mitjana dels països de l'OCDE. Espanya (0,19), amb un 15 % d'alumnat immigrant, presenta un valor de l'índex d'aïllament similar al valor mitjà de països de l'OCDE (0,20), en una situació intermèdia entre els països analitzats.

Les Illes Balears han incorporat nombrós alumnat forà (17,6 %), del qual el 42,1 % és d'origen europeu i sol tenir rendiment educatiu elevat. L'Informe PISA 2022 detalla que la segregació escolar per origen migrant ha augmentat significativament respecte al 2018, tant arreu de l'Estat com a diverses comunitats autònomes, i és més alta a Catalunya, el País Basc i Madrid.

RESILIÈNCIA ACADÈMICA

La *resiliència* és la capacitat de recuperació, o fins i tot de creixement, davant un estat o una situació adversa. A l'Informe PISA hi ha estudiants que es consideren resilients perquè, malgrat el seu desavantatge socioeconòmic, arriben a resultats excel·lents en comparació amb els estudiants del seu propi país o regió. El percentatge d'estudiants resilients a Espanya (12 %) és dos punts percentuals per damunt del percentatge de la mitjana dels països de l'OCDE.

L'Informe PISA 2022 estudia l'impacte de diferents índexs i la condició de resiliència, i conclou que el gènere i l'autoeficàcia per a les matemàtiques del segle XXI són variables que milloren els percentatges d'alumnat resilient, mentre

que la repetició escolar, l'ansietat davant les matemàtiques i l'assetjament entre iguals són variables que repercuteixen negativament en la condició de resiliència. La resta de variables com el sentit de pertinença al centre, la relació amb el professorat i la mentalitat de creixement no mostren un impacte estadísticament significatiu.

CONSIDERACIONS FINALS, PROPOSTES

A partir de les dades de l'Informe PISA 2022, hem analitzat com el benestar, la segregació i la resiliència en el context educatiu són factors interrelacionats que poden tenir un impacte significatiu en l'aprenentatge dels estudiants i en el seu rendiment. Per promoure l'aprenentatge efectiu, que fomenti l'èxit acadèmic i el benestar de l'alumnat i del professorat, és necessari adoptar enfocaments que reconguin les necessitats i experiències diversificades, que hi responguin, que lluitin contra la segregació i promoguin la igualtat d'oportunitats, que fomentin la diversitat i la inclusió a l'aula, i en què tots els estudiants tinguin accés a recursos i oportunitats educatives de qualitat.

A continuació s'enumeren 13 mesures que poden contribuir a la creació d'entorns educatius segurs i protectors, en què tots els estudiants tenen l'oportunitat de prosperar i assolir el màxim potencial.

1. Fomentar la formació docent centrada en l'eficàcia, el foment de la convivència positiva i la gestió d'aules diverses.
2. Reduir la concentració d'alumnat desafavorit d'origen migrant i de minories ètniques a determinades escoles.
3. Fomentar l'educació inclusiva real i ajudar a construir simultàniament la igualtat i el respecte a la diferència amb l'adopció d'un enfocament proactiu respecte a la diversitat, amb ajuda per superar prejudicis i estereotips (en funció del gènere, la diversitat funcional, ètnica, cultural, d'orientació afectivosexual o d'aspecte físic).
4. Desenvolupar l'autoritat de referència del professorat perquè pugui afavorir l'empoderament i el sentit de pertinença al centre escolar de tot l'alumnat. Per aconseguir-ho, poden ser molt útils les innovacions que permeten proporcionar èxit i protagonisme acadèmic a tot l'alumnat (com l'aprenentatge cooperatiu en equips heterogenis), especialment als que més ho necessiten, que segons els resultats de l'estudi *Acoso escolar y ciberacoso en España en la infancia y en la adolescència*, de la Fundación ColaCao, tenen pitjors relacions amb el professorat, suspelen més, repeteixen curs més i mostren més absentisme i risc d'abandonament escolar prematur. Aquests problemes són més freqüents a secundària a causa, en bona part, de la peculiaritat de l'adolescència, de manera que cal relacionar que la seva

percepció de les relacions amb els seus pares/mares i, especialment, amb el professorat, siguin menys positives que a primària. El descens significatiu de les qualificacions acadèmiques que es produeix a ESO sol incrementar aquests problemes i reduir-lo pot contribuir a millorar el sentit de pertinença al centre escolar, la motivació per a l'aprenentatge i les relacions amb el professorat, tres condicions de protecció.

5. Potenciar la participació de l'alumnat en la vida del centre. Afavorir la participació de l'alumnat en la vida del centre a través d'estructures adients és un mecanisme de prevenció poderós. Substituir la cultura de la passivitat i la insolidaritat per la de la participació positiva i solidària és un aprenentatge personal que contribueix a millorar el clima del centre i té repercussions en el rendiment acadèmic.
6. Adoptar una perspectiva proactiva en la convivència i la cultura de la pau. Treballar en aquesta direcció és molt millor i més eficient que limitar-se a reaccionar quan ja s'han produït els problemes o els conflictes, perquè suposen conseqüències greus en el benestar socioemocional de la infància i l'adolescència i incrementen, a més, el risc que la violència es reproduïxi en el mateix o en diferents contextos.
7. Tutories individualitzades. Es tracta que els alumnes que ho necessiten, els que es troben en risc de fracàs o en situació de vulnerabilitat, tinguin una figura de referència que els orienti, assessori, resolgui les seves dificultats per accedir als continguts i alerti qui correspongui sobre les circumstàncies que poden condicionar-ne el rendiment i el desenvolupament correcte.
8. Desenvolupar les competències socioemocionals en tot l'alumnat, com són afrontar l'estrès, l'ansietat, sense recórrer a la violència ni utilitzar-la contra un mateix, intervenir per aturar qualsevol senyal de maltractament, establir relacions de cooperació i amistat, resoldre conflictes, donar i demanar ajuda, així com limitar el temps que passen en línia i reduir els riscos que es poden produir a les xarxes socials. Integrar en l'educació programes de desenvolupament dels trets de personalitat i de les habilitats socioemocionals té un efecte catalitzador sobre l'augment del nivell d'èxit acadèmic, la salut, el comportament i les perspectives de vida, la qual cosa inclou el benestar general dels alumnes. El paper de les persones responsables en cada centre de coordinar el benestar socioemocional de l'alumnat i la seva protecció pot ser decisiu per millorar aquestes competències.
9. Ensenyar a rebutjar l'assetjament escolar i el ciberassetjament, tenir companys o companyes aïllats dins del grup, com a amenaces greus als drets humans, desenvolupar el compromís d'intervenir des del primer senyal, comprendre que afecta tothom. Tenir-ho en compte des de l'educació primària i adaptar-ho a les peculiaritats de cada etapa evolutiva pot ajudar a millorar l'eficàcia de la prevenció.

10. Ajudar l'alumnat amb dificultats socioemocionals, depressió, conductes autolesives, problemes amb companys/es, ideació i intents de suïcidi, etc. El professorat, en general, i l'equip d'orientació, en particular, tenen un paper fonamental escoltant amb atenció i empatia el relat i mostrant la seva disponibilitat per acompanyar i ajudar. De vegades, l'ajuda disponible al propi centre no és suficient i s'ha de contactar amb ajuda psicològica especialitzada d'altres serveis externs al centre però coordinats amb l'escola.
11. Adoptar la perspectiva de gènere, que ajudi a construir la identitat basada en la igualtat i el respecte mutu. L'entorn és «sexista i no neutre». L'escola forma part de l'entorn i el reproduceix. L'alumnat, el professorat i, en general, el mateix model educatiu —el currículum escolar— han de ser subjecte d'educació en igualtat. El currículum educatiu ha d'incloure l'educació en valors com ara la igualtat, la tolerància, el diàleg i la resolució pràctica de conflictes, tenint en compte altres espais i agents de socialització respecte als quals s'ha d'actuar més enllà de l'escola. En definitiva, la perspectiva de gènere ajuda a empoderar les nines i adolescents per enfortir les seves capacitats, el seu protagonisme i l'autonomia per impulsar canvis i transformar les relacions de subordinació.
12. Promoure la col·laboració de les escoles amb les famílies. L'escola necessita la família per assolir els objectius que té encomanats. La col·laboració de la família és imprescindible per aconseguir un ensenyament de qualitat i un clima de convivència adequat. És una realitat en els centres educatius que a mesura que es puja en l'etapa educativa decreix la presència i la col·laboració de les famílies. No hi ha una fórmula màgica, cada centre educatiu ha de cercar programes i estratègies per implicar les famílies i per afavorir la col·laboració. Actualment és un repte.
13. Desenvolupar la col·laboració de les escoles amb la resta de la societat. La connexió i la intercomunicació sostinguda entre l'escola i la comunitat és necessària per complir eficaçment i eficientment la funció educativa i social que assumeix l'escola. L'educació dels infants i dels joves és una responsabilitat i un deure que s'ha d'assumir de manera col·lectiva.

REFERÈNCIES

Díaz-Aguado, María José; Martínez-Arias, Rosario; Falcón, Laia i Alvariño, María. *Acoso escolar y ciberacoso en España en la infancia y en la adolescencia*. Fundación ColaCao i Universidad Complutense de Madrid, 2023.

<https://fundacioncolacao.org/files/investigacion/Estudio_Acoso_Escolar_Fundacion_ColaCao_UCM.pdf>

Díaz-Aguado, M. J. *Indicadores para evaluar y mejorar la convivencia escolar*. Observatorio estatal de la convivencia escolar. Ministerio de Educación, Formación Profesional y Deportes, 2024.

<https://www.libreria.educacion.gob.es/libro/indicadores-para-evaluar-y-mejorar-la-convivencia-escolar_184108/>

Escudé, C. i Collell i Caralt, J. «Bullying: més enllà de la paraula». *Perspectiva escolar*, ISSN 0210-2331, núm. 404 (exemplar dedicat a assetjament escolar), pàg. 7-10, (2019).

Martínez, E.; López, M. i Sánchez, P. R. «Equidad, Bienestar Emocional y Rendimiento Académico: Un Análisis Longitudinal en una Muestra de Estudiantes de Secundaria en España». *Journal of Educational Psychology*, 2021.

Olweus, D. (1993). *Bullying at school: what we know and what we can do*. NY. Blackwell.

PISA 2022. (s. f.). Gob.es. Recuperat el 12 d'abril de 2024. <<https://www.educacionfpydeportes.gob.es/inee/evaluaciones-internacionales/pisa/pisa-2022.html>>

Zafra, I. *Informe PISA por comunidades autónomas: Cataluña se hunde, Castilla y León sobresale y Madrid se recupera*. Ediciones EL PAÍS, SL, 2023, desembre 5. <<https://elpais.com/educacion/2023-12-05/informe-pisa-por-comunidades-autonomas-cataluna-se-hunde-castilla-y-leon-sobresale-y-madrid-se-recupera.html>>